

Ιστορικού, εντεταλμένης ερευνήτριας
στο Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών, ΕΙΕ

ΟΣΙΟΣ **ΝΪΚΩΝ**, η μνήμη του οποίου τιμάται στις 26 Νοεμβρίου, έλαβε την επωνυμία «ο Μετανοείτε», επειδή κατά τη διάρκεια της αποστολικής του δράσης, σύμφωνα με τις παραινέσεις του πνευματικού του πατέρα και ηγούμενου της μονής Χρυσής Πέτρας, «πανταχού δε μέγα βοήσεις το “Μετανοείτε, ήγγικε γαρ η βασιλεία των ουρανών...”. Τούτο γαρ σοι το κήρυγμα της μετανοίας, ω τέκνον, και υποκοριστική σοι έσεται προσηγορία και ζώντι και μετά θάνατον».

Ο Νίκων γεννήθηκε στον Πολεμνιακό Πόντο γύρω στο 930. Προερχόταν από πλούσια οικογένεια και το πραγματικό του όνομα ήταν Νικήτας. Σε ηλικία περίπου δεκαέξι ετών μετέβη στη μονή της Χρυσής Πέτρας (πιθανότατα στα σύνορα Πόντου και Παφλαγονίας), όπου εμόνασε δώδεκα

► **Ο όσιος Νίκων ο «Μετανοείτε». Ψηφιδωτή παράσταση στο καθολικό της Μονής του Οσίου Λουκά Φωκίδας, πρώτο μισό 11ου αιώνα (πηγή: «Βυζαντινά ψηφιδωτά», Εκδοτική Αθηνών).**

Νίκων ο Μετανοείτε

χρόνια. Στη συνέχεια εγκατέλειψε τη μονή και –έξι περίπου χρόνια αργότερα, αφού πέρασε σκληρές δοκιμασίες και κήρυξε τον θείο λόγο σε περιοχές της Μικράς Ασίας– πήγε στην Κρήτη, λίγο μετά την ανάκτησή της (961) από τον Νικηφόρο Φωκά. Ως γνωστό, το νησί είχαν καταλάβει οι Αραβες μεταξύ 824 και 827/8. Βρήκε τους Κρητικούς «τώ χρόνω και τη μακρά των Σαρακηνών ξυναυλία, οίμοι, συναπαθθέντες τοις εκείνων ήθεσι και αργίοις τοις μυσσαροίς και βεβήλοισ». Κατόρθωσε να τους επαναφέρει στη χριστιανική θρησκεία: ίδρυσε πολλούς ναούς σε όλο το νησί, όπου και τοποθέτησε ιερείς, διακόνους κ.ά.

Επειτα από επτάχρονη παραμονή στην Κρήτη, αναχώρησε για την Πελοπόννησο, όπου ύστερα από περιπέτειες αποβιβάστηκε στον Δαμαλά, στην ανατολική ακτή της Αργολίδας. Αφού επιτέλεσε ιεραποστολικό έργο στην περιοχή, επισκέφθηκε διαδοχικά την Αθήνα, την Εύβοια, τη Θήβα, την Κόρινθο, το Ενόριον (σημερινό Αγιονόρι), το Αργος και το Ναύπλιο. Παντού κήρυττε τον θείο λόγο και έκανε θαύματα, τα οποία φανέρωναν τις ιδιαίτερες ικανότητες και το διορατικό του χάρισμα.

Δύο χρόνια περίπου αργότερα, βρέθηκε ξανά στην Πελοπόννησο. Αρχικά πήγε στη *Δωριέων χώραν* (ίσως η Τσακωνιά, στις δυσπρόσιτες πλαγιές του Πάρωνα). Στη συνέχεια περιόδευσε στη μεσσηνιακή Μάνη, την Καλαμάτα, την Κορώνη, τη Μεθώνη, τη Μεσσήνη, την Κυπαρισσία και αλλού,

ιδρύοντας παντού ναούς. Στο τέλος της πορείας αυτής, που διήρκεσε μερικά χρόνια, και αφού στο μεταξύ έλαβε το μεγάλο σχήμα των μοναχών, έφθασε στο Αμύκλιον (σημερινή Τεγέα). Εκεί ήρθε πρεσβεία κατοίκων της Λακεδαιμονίας (σημερινή Σπάρτη), που τον παρακάλεσαν να επισκεφθεί την πόλη τους και να τη σώσει από τον λοιμό. Ο όσιος τους υποσχέθηκε ότι αν εκδιώξουν τους Εβραίους από την πόλη, ο λοιμός θα εξαφανιστεί, ενώ «καγώ έσομαι το λειπόμεινον της εμής βιοτής εκτελών συν υμίν».

Πράγματι, ο Νίκων εγκαταστάθηκε στη Λακεδαιμονία και ίδρυσε ναό του Σωτήρος, της Θεοτόκου και της Αγίας Κυριακής, δίπλα στον οποίο σε κελλί έζησε μέχρι τον θάνατό του, πάνω από είκοσι πέντε χρόνια. Η φήμη για την αγιούνη και τα θαύματά του εξαπλώθηκε σε όλη την Πελοπόννησο και πολλοί προσέφευγαν σε αυτόν για την ίασή τους από σωματικές ή πνευματικές ασθένειες. Μετά τον θάνατό του, στον χώρο όπου ήταν το ψυχαστήριό του κτίστηκε μονή στο όνομά του, τόπος προσκυνήματος όπου συνέρρεαν πλήθη κόσμου, κυρίως κατά την ημέρα εορτής των κοιμήσεών του, σε λειτουργία και μετά τα μέσα του 13ου αι., οπότε οι κάτοικοι της Λακεδαιμονίας, εγκαταλείποντας την πόλη τους, εγκαταστάθηκαν στον Μυστρά.

Η εποχή που ο Νίκων αρχίζει το ιεραποστολικό του έργο στην Κρήτη και στην Πελοπόννησο είναι περίοδος σημαντική για την ενίσχυση και την εδραίωση της χριστιανικής θρησκείας

στις περιοχές αυτές. Πράγματι, η μεν Κρήτη έχει μόλις ανακαταληφθεί από τους Βυζαντινούς, ύστερα από εκατόν τριάντα περίπου χρόνια υποταγής στους Αραβες. Αντίστοιχα, η Πελοπόννησος έχει υποστεί τις σλαβικές επιδρομές του 6ου και 7ου αιώνα, ενώ τον 10ο αιώνα δύο αβάπτιστα σλαβικά φύλα, οι Μπλιγγοί και οι Εζερίτες, εντοπίζονται κυρίως στη νότια Πελοπόννησο. Ετσι, το έργο του οσίου ήταν η ενίσχυση του χριστιανικού φρονήματος στον ντόπιο πληθυσμό και ο εκχριστιανισμός των «εθνικών» και άλλων.

Παρ' όλο που το ιεραποστολικό έργο του ήταν σημαντικό και στα δύο μέρη, στην Κρήτη η δράση του σύντομα ξεκάστηκε και μέχρι σήμερα δεν έχουν βρεθεί ναοί αφιερωμένοι στη μνήμη του, ούτε σώζεται απεικόνισή του σε τοιχογραφίες. Αντίθετα, στη νότια Πελοπόννησο, ειδικά στους πρώτους αιώνες μετά την κοίμησή του οσίου, η ανάμνησή του διατηρήθηκε ζωηρή. Στη Λακωνία υπάρχουν τρεις βυζαντινοί ναοί αφιερωμένοι στον άγιο Νίκωνα (ή άγιος Νίκως): στην Τρύπη, στο Επροκάμπι και στον Κότρωνα της Μάνης, κι από ένας στη Μεσσηνία και την Ηλεία. Επιπλέον, σώζονται 23 τοιχογραφικές απεικονίσεις του, βυζαντινών χρόνων (κυρίως 13ου και 14ου αι.), σε ναούς της Λακωνίας. Εκτός από τρεις τοιχογραφίες στον Μυστρά και δύο στο Γεράκι, από τις περιοχές της Λακεδαιμονίας που διασώζουν βυζαντινές τοιχογραφίες του Νίκωνα αξίζει να σημειωθεί η

Χρύσαφα, όπου τιμούσαν ιδιαίτερώς τη μνήμη του οσίου, όπως γίνεται φανερό από τις βυζαντινές τοιχογραφίες του που σώζονται σε τέσσερις ναούς της δικαιοδοσίας του χωριού, καθώς και μία φορητή εικόνα του (14ος αι.) σε μεταβυζαντινό ναό του χωριού. Βυζαντινές τοιχογραφίες του οσίου σώζονται ακόμη στην Καστάνια της Μεσσηνίας και στα Βούρβουρα της Αρκαδίας. Ψηφιδωτή παράσταση του Νίκωνα σώζεται στο καθολικό της μονής του Οσίου Λουκά στη Φωκίδα. Χρονολογείται στο πρώτο μισό του 11ου αι. και αποτελεί την αρχαιότερη σωζόμενη απεικόνιση του οσίου.

Με την πάροδο των αιώνων η λήθη κάλυψε τη φήμη για τη δράση και τα θαύματα του Νίκωνα στην Πελοπόννησο. Αργότερα, από τον 16ο–17ο αι., ξανάρχισαν οι Λάκωνες να τιμούν τη μνήμη του. Το νέο ενδιαφέρον για τον όσιο Νίκωνα πιθανότατα σχετίζεται με το γεγονός της αντιγραφής από το μητροπολίτη Βρεσθένης Παρθένιο, το 1630, του Βίου του Νίκωνα σε κώδικα που απόκειται σήμερα στη μονή Κουτλουμουσίου στο Άγιον Όρος.

Στη νεότερη Σπάρτη η ανάμνηση του οσίου Νίκωνα ήταν στην ουσία ανύπαρκτη μέχρι τα τέλη του 19ου αι. Μόλις το 1893 ο αρχιεπίσκοπος Μομφρασίας και Σπάρτης Θεόκλητος Μπινόπουλος αποφάσισε να τιμά η Σπάρτη τη μνήμη του οσίου ως πολιούχου αγίου της, ενώ τα θεμέλια για την ανέγερση του ομώνυμου ναού στην πόλη τέθηκαν τον Μάιο του 1929.